

Mantık Araştırmaları Dergisi

Journal of Logical Studies

Son Dönem Osmanlı'da Kipli Mantık

Yazar(lar) | Author(s): Mustafa GÖKKAYA

Bu makaleyi kaynak gösterin | Cite this article:

Gökkaya, M. " Son Dönem Osmanlı'da Kipli Mantık". Mantık Araştırmaları Dergisi 5 (2023): 128-131.

Bu makaleye çevrimiçi ulaşın | See this article online:

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3126729>

ISSN 2687-3125 | e-ISSN 2687-3125

Son Dönem Osmanlı'da Kipli Mantık

 Mustafa GÖKKAYA*

ORCID: 0000-0002-0477-157X

Doç. Dr. Nazım HASIRCI

Ankara: Araştırma Yayınları, 2013, 144 sayfa

ISBN: 978-605-4495-49-8

İslam mantık tarihi ve bu alanın öne çıkan konularından biri olan kipli mantık, İslam düşünce tarihi açısından önemli olmasının yanı sıra bir o kadar da ilgi duyulan araştırma konularından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hasırcı'nın "Son Dönem Osmanlı'da Kipli Mantık" adlı eseri kipli mantığın genel durumunun özetinden müteşekkil bir "Giriş" in ardından iki bölüm olarak kurgulanmış olup "Sonuç" ile tamamlanmıştır.

Çalışmanın ilk bölümü, "Önerme" konusuna ayrılmıştır. Önermenin tanımı ve yapısı, basit önermeler, kipli önermeler ve kipli önermelerin hükümleri hakkında bilgilerin yer aldığı bu bölümde en geniş ele alınan başlık Osmanlı mantıkçılarında kipli önermeler olmuştur. Yazar, önermelerin tanımı ve yapısı hakkında genel bilgiler verdikten sonra kipli önermeler konusunu ayrıntılarıyla ele almıştır. Burada kipli önermelerin tanımını ve yapısını tanıttıktan sonra Aristoteles'te, İslam mantıkçılarında ve Osmanlı mantıkçılarında kipli önermelere yer vermiştir. Kipli önermeler ise bu bölümde detaylıca işlenen konulardan biri olmuştur.

Önerme genel olarak bir hükmün dil ile ifadesi şeklinde tanımlanır. Önermenin meydana gelebilmesi için konu, yüklem ve bağı ihtiyacı duyulur. Önermeler yapılarına, kiplerine ve işlemlerine göre çeşitli sınıflamalara tabii tutulmaktadır. Yapılarına göre önermeler, yüklemli ve şartlı olarak ikiye ayrılır. Yazar önermeler hakkında verdiği genel bilgilerden sonra kitabın asıl konusu olan kipli önermelere giriş yapar. Kipli önermeler ilk defa Aristoteles tarafından ele alınmıştır. Daha sonra

* Bozok Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi mustafagokkaya066@gmail.com,

gelen Müslüman mantıkçılar da eserlerinde kipli önermeler konusuna yer vermişlerdir.

Yazar bölümün devamında “mütekaddimin” ve “müteahhirin” mantıkçılarının kipli önermeler konusunda farklı düşündüğünü ifade ederek, bu konudaki görüşleri zikreder. İbn Sînâ'nın da içerisinde bulunduğu mütekaddimin mantıkçıları kipleri, zorunluluk, imkân ve imkânsızlık olarak üç kısımda ele almışlardır. Müteahhirin mantıkçıları ise zorunluluk, devam, fiil ve imkân olmak üzere dört kısımda incelemişlerdir.

Kipli önermeler, basit ve bileşik diye ikiye ayrılır. Basit kipli önermeler, genel mutlak (*el-mutlakatü'l-âmm*), genel mümkün (*el-mümkinetü'l-âmm*), mutlak sürekli (*ed-dâimetü'l-mutlaka*), mutlak zorunluluk (*ez-zarûriyyetü'l-mutlaka*), genel şartlı (*meşrûta-i âmm*), ve genel örfî (*el-urfîyyetü'l-âmm*) olmak üzere altı sınıftır. Bileşik kipli önermeler ise özel mümkün (*el-mümkinetü'l-hâssa*), vücûdiyye-i lâ dâime, vücûdiyye-i lâ zarûriyye, münteşire, vaktiyye, özel örfî (*el-urfîyyetü'l-hâsse*) ve özel şartlı (*meşrûta-i hâsse*) olmak üzere yedi tanedir. Yazar kipli önermenin sınıflarını ele aldıktan sonra önermeler arası ilişkiler bağlamında çelişki ve döndürme konularını ele alarak bölümü tamamlar.

İkinci bölümde, “Kıyasın Tanımı ve Yapısı”, “Basit Kesin Kıyaslar”, “Kipli Kıyaslar”, “Osmanlı Mantıkçılarında Kipli Kıyaslar ile Kıyasın Şekilleri” başlıkları ele alınmıştır. İlk olarak kıyasın tanımı ve yapısı işlenirken basit kesin kıyaslar ve kıyasın kurallarının her biri hakkında bilgi sunulmuştur. Basit kesin kıyasın mod ve şekilleri orta terim üzerinden incelenmiştir. Kipli kıyaslar ise bu bölümde detaylıca işlenen konulardan biri olmuştur. Burada birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü şekil ve sonuç veren modları üzerinde durulmuştur. Osmanlı mantıkçılarının ele aldığı altısı basit ve yedisi bileşik toplam on üç tane kipli önerme hakkında bilgiler sunulmuştur. Kitap, “Sonuç” ile nihayete erdirilmiştir.

Kıyas, klasik mantığın temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla önermelerin bir araya gelmesiyle kıyaslar meydana gelir. Kıyas genel olarak önermelerden oluşan bir delildir ki önermeler doğru kabul edildiğinde bizatihi başka bir önermenin ortaya çıktığı akıl yürütme şekli olarak ifade edilir. Önermelerde olduğu gibi kıyaslar da basit ve bileşik olarak ikiye ayrılır. İki öncül bir sonuçtan meydana gelen basit kıyasların, *iktirani* ve *istisnai* olmak üzere iki sınıfı vardır. Yazar kıyasın geçerli sonuç

Mustafa GÖKKAYA

verebilmesi için sekiz tane kural zikreder. Kuralları şu şekilde sıralayabiliriz.

- Her kıyasta, büyük, küçük ve orta diye üç terim bulunmalıdır.
- Ota terim sonuçta bulunmamalıdır.
- Orta terim iki öncülde de tikel olarak alınamaz.
- Sonuç öncüllerin zayıfına bağlıdır, yani öncüllerden birisi olumsuzsa, sonuç olumsuz, birisi tikelse sonuç tikel olur.
- Büyük ve küçük terimlerin öncüllerdeki kapsamı ne kadar ise, sonuçta ondan fazla olamaz.
- İki olumsuz öncülden sonuç çıkmaz.
- İki tikel öncülden sonuç çıkmaz.
- Öncüller olumlu ise sonuç olumsuz olmaz.

Yazar sekiz kuralı zikrettikten sonra basit kesin kıyasların dört şeklini ve sonuç veren modalarını inceler. Daha sonra kitabın asıl konularından olan kipli kıyasları ele alır. Bu bölümde kipli kıyasların şekil ve modlarını ele alırken Mehmet Tahir'in kipli kıyaslara mahsus eseri *Zübdetü muhtelitât mine't-tasdikât*'ı temel kaynak olarak kullanır. Yazar, kipli kıyas açısından önemli bilgilere yer vererek konuyu tamamlar.

Bu kitap, mantık ilminin bütün konularını ele almayı amaçlayan bir çalışma değildir. Çalışmanın odağı son dönem Osmanlı mantıkçılarının kipli mantık faaliyetlerini irdelemektir. Mevzubahis kitabın, son dönem Osmanlı'da kipli mantık konusuna dair temel bilgilere ulaşabileceğimiz bir müracaat kaynağı niteliğinde olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Zira çalışma, ilgili dönemdeki kipli önermeler ile kipli kıyas hakkında bilgi edinme ve mantık faaliyetlerine dair genel çerçeveye ulaşma imkânı sağlamaktadır.

